

AIBÜ Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 16
AIBU Bolu Folk Culture Research and Application Center Publications: 16

VI. ULUSLARARASI
INTERNATIONAL

KÖROĞLU
SEMPOZYUMU

SYMPOSIUM

"Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları"

Köroğlu and Turkish World Epic Heroes

BİLDİRİLER KİTABI

Proceedings Book

Editörler / Editors: Azize AKTAŞ YASA - Faruk ÖZTÜRK

ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ / ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY

10 -12 EKİM 2016/BOLU

BOLU, 10-12 OCTOBER 2016

VI. ULUSLARARASI
INTERNATIONAL
SYMPOSIUM
KÖROĞLU
SEMPOZYUMU

VI. ULUSLARARASI
KÖROĞLU SEMPOZYUMU
VIth INTERNATIONAL KÖROĞLU SYMPOSIUM

10-12 EKİM 2016 BOLU/ TÜRKİYE
BOLU/TURKEY, 10-12 OCTOBER 2016

“Köroğlu ve Türk Dünyası Destan
Kahramanları”

“Köroğlu and Turkish World Epic Heroes”

BİLDİRİ KİTABI
PROCEEDINGS BOOK

Editörler
Yrd. Doç. Dr. Azize AKTAŞ YASA - Doç. Dr. Faruk ÖZTÜRK

İstanbul, 2016

Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (BAMER) Yayınları
No: 16

VI. ULUSLARARASI "KÖROĞLU VE TÜRK DÜNYASI DESTAN KAHRAMANLARI" SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

10-12 EKİM 2016 BOLU/ TÜRKİYE

Editörler:

Yrd. Doç. Dr. Azize AKTAŞ YASA - Doç. Dr. Faruk ÖZTÜRK

©Bu kitap, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (BAMER), Bolu Belediyesi ve Bolu Valiliği işbirliği ile Marka Şehir Bolu ve 4. Uluslararası Köroğlu Festivali kapsamında 10-12 Ekim 2016 tarihlerinde Bolu'da düzenlenmiş olan VI. Uluslararası "Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları" Sempozyumu programında yer alan bildirilerden oluşmaktadır. Bu kitapta yer alan bilgi, görüş, görsel malzeme kullanımıyla; çalışmaların araştırma ve yayın etiğine uygunluğundan yazarları sorumludur.

Bu kitap Başbakanlık Tanıtma Fonunun katkılarıyla basılmıştır.

©Copyright/ Yayın Hakları: Abant İzzet Baysal Üniversitesine aittir.

Basım Tarihi: Aralık 2016

Basım Adedi: 2000

Kapak Tasarımı: Bahar AKBULAK

ISBN:

978-975-321-047-8

Sertifika No:

20323

Baskı

KAAN MATBAA

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi

4. Kat 2NC3 Topkapı İstanbul

DOÇ. DR. SITKI BAHADIR TUTU KÖROĞLU ANLATILARININ MÜZİK KATMANLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (TÜRKMENİSTAN VE ANADOLU SAHALARI)	711
YRD. DOÇ. DR. SONGÜL ÇEK YAZILI KÜLTÜR ORTAMININ YENİDEN ÜRETİLEN İDEAL KAHRAMANI "KOÇYİĞİT KÖROĞLU"	725
PROF. DR. ŞAKİR İBRAEV TÜRK HALKLARI KAHRAMANLIK DESTANLARINDA BAHADIR/HAN TİPLEMESİ VE ONUN GELİŞMESİ	735
PROF. DR. ŞEHRABANI ALLAHVERDİYEVA KÖROĞLU DESTANI'NDA VEFA	741
ARŞ. GÖR. TAHA TUNA KAYA KÖROĞLU'NUN YAŞADIĞI COĞRAFYA VE TÜRK COĞRAFYASINDA KÖROĞLU ANLATICILARI	749
ARŞ. GÖR. TUĞBA BAYRAKDARLAR JOSEPH CAMPBELL'İN MONOMİT KURAMI BAĞLAMINDA BOSTON DESTANI	761
ÖĞR. GÖR. DR. TYLLAGUZEL HOJAHANOVA TÜRKMEN GÖROĞLU DESTANINDA KADIN ALPLAR	775
PROF. DR. YAŞAR ÇORUHLU SANAT TARİHİ'NE YANSIMALARIYLA ALTAY DESTANI MAADAY KARA'DA MİTSEL MOTİFLER	783
ARŞ. GÖR. ZEYNEP ASLAN KAHRAMANIN SONSUZ YOLCULUĞU BAĞLAMINDA ALPAMIS DESTANI	817
PROF. DR. ZHANTAS ZHAKUPOV "KÖROĞLU" DESTANI'NI DİLSEL-HALKBİLİMSEL BAKIMDAN İNCELEMELER	829
PROF. DR. ZHANAT AIMUKHAMBET TÜRK EPOS KAHRAMANLARININ MİFOLOJİK (MİTİK) BELİRTİLERİ	843
PROF. DR. ZÜHAL YÜKSEL DESTAN KAHRAMANI ADİL GİRAY'IN DESTANDAKİ VE CEZMİ ROMANINDAKİ TİPOLOJİSİ	859
SEMPOZYUM KAPANIŞ BİLDİRİSİ VE KAPANIŞ/DEĞERLENDİRME OTURUMU	873
PROF. DR. DURSUN YILDIRIM TÜRK DESTANLARI VE BİLDİRİ SORUNU	875
DEĞERLENDİRME/ KAPANIŞ OTURUMU	883
FOTOĞRAFLARLA VI. ULUSLARARASI "KÖROĞLU VE TÜRK DÜNYASI DESTAN KAHRAMANLARI" SEMPOZYUMU	891

JOSEPH CAMPBELL'İN MONOMİT KURAMI BAĞLAMINDA BOSTON DESTANI

Arş. Gör. Tuğba BAYRAKDARLAR

Gazi Üniversitesi, TÜRKİYE
tbayrakdarlar@gmail.com

ÖZET: Boston destanı, Kırgız Türklerinin mitolojik kahramanlık destanları grubunda yer alır ve yaklaşık 20450 mısra sayısı ile orta hacimli destanlar içerisinde önemli bir yer teşkil eder. Kırgız geleneğinde *kence destan* olarak nitelendirilen destanın kahramanı Boston'un ismi, Manas Destanının Sagımbay Orazbak Uulu varyantında kahramanlar arasında geçmektedir. Metinde, destana adını veren başkahraman Boston'un olağanüstülüklerle örülü doğumundan sonra çıktığı maceralı yolculuğunda yaşadığı zorlu sınavları aşarak yer altı ve yerüstünde hâkimiyet kurma, erginlenme mücadelesi ve ardından ana vatana dönüş süreci canlı bir şekilde gözler önüne serilir. Boston'un *Yola Çıkış*'i destanın ilerleyen bölümlerinde ilk eşi olan Cezbilek tarafından gönderilen "altın yüzük" ve "deri muska" ile sembolize edilmiş evlilik çağrısı ile başlar. *Erginlenme* ilk olarak Boston'un sınırın kızıl tilkisi ve alp karkuşu yenmesiyle karşımıza çıkar. Kahramanın yolculuğu, öz yurdundan uzakta erginlenme aşaması gerçekleşirken türlü sınavlar yolundan geçerek ve kahramanın değişim göstererek ata yurduna dönüşü ile tamamlanmaktadır. Bu çalışmada mitler üzerine önemli teoriler ortaya koyan Amerikalı araştırmacı Joseph Campbell'in "Kahramanın Sonsuz Yolculuğu" adlı eserinde yer alan *Yola Çıkış*, *Erginlenme* ve *Dönüş* adını taşıyan aşama arketipi, monomit kuramı dikkate alınarak bir değerlendirme yapılmış ve Türk destan kahramanlarından önemli bir örnek olan Boston'a uygulanabilirliği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Boston, Kırgız Destanları, Joseph Campbell, Kahramanın Sonsuz Yolculuğu.

THE EPIC OF BOSTON WITHIN THE CONTEXT OF JOSEPH CAMPBELL'S MONOMYTH THEORY

ABSTRACT: The epic of Boston is in the group of mythological heroic epics of Kyrgyz Turks; and, with its approximately 20,450 lines, it has an important role among medium-volume epics. The hero of Boston's name as the "kence epic" characterized by the edge of the Kyrgyz tradition, passes between the heroes of the Manas epic Sagımbay Orazbak Uulu variants. In the text, supernatural birth of the eponymous hero, Boston, and the challenging trials he has to face during his adventurous journey is told; his struggle to establish dominance both on the ground and under the ground through achieving these trials, his struggle to mature, and the process of home coming are vividly displayed. In the following chapters of the epic, *Departing* of Boston begins with the invitation of marriage, which is symbolized by "the golden ring" and "leather amulet" sent by his first wife Cezbilek. *Maturity* firstly shows up when Boston defeats red fox of the border, and the alpine black eagle. Journey of the hero is completed when he comes back to his homeland after a period of change resulted from his maturity process away from his homeland and the struggles he faces during this process. In this study, an analysis is made within the context of monomyth theory, and the phase archetype, which is named as *Departing*, *Maturity*, and *Return* in "The Hero with a Thousand Faces", the book of an American researcher Joseph Campbell, who suggests important theories with regard to myths; and, its applicability to Boston, as an important example of Turkish epic heroes, is analysed.

Keywords: *Boston, Kyrgyz Epics, Joseph Campbell, The Hero with a Thousand Faces.*

Giriş

Destanlar geçmişten günümüze ulaşan ve içerisinde zengin malzemelerin bulunduğu şifahi edebiyat ürünleridir. Farsçadan dilimize geçmiş olup Türk Dünyasında farklı terimlerle ifade edilmektedir. Türkiye Türkleri *destan*, Azerbaycan Türkleri *dastan*, Başkurtlar ve Tatarlar *dastan*, *epos*, Kazaklar *dastan*, *jır*, Özbekler *dàstàn*, Türkmenler *epos*, *dessàn*, Uygurlar *rivayat*, *dastan*, Kırgızlar *dastan* (TLS, 1991: 166-167), *comok* adını verirler.

Şükrü Elçin'e göre "*Destan (epos), bir boy, ulus (kavim) veya millet hayatında tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı mahsullerinden*

biridir." (Elçin, 2000: 72). Ait olduğu toplumun kültürüne dair önemli izler taşıyan bu ürünlerde konu olarak genellikle kahramanlık ön plandadır. Özkul Çobanoğlu destanlarda ele alınan konuların çoğunlukla evlilik, aile ve boyun güvenliğini tesis etmekle ilgili olduğunu dile getirirken baş kahramanın yolculuğa çıkma amacı veya sonucunun, düşmanlarla mücadele sebebinin evini, ailesini koruma amaçlı olduğunu ifade eder (Çobanoğlu, 2001: 126-127). Nitekim çalışmamızda incelediğimiz Kırgız Türklerinin mitolojik kahramanlık destanları arasında yer alan Boston destanı, başkahraman Boston'un ailesini kurma ve halkını kurtarmak için çıktığı yolda başından geçen maceraları etrafında şekillenmiştir.

Mitler üzerine önemli çalışmaları bulunan Amerikalı araştırmacı yazar Joseph Campbell tarafından kaleme alınan ve alanda çok sayıda incelemeye¹ kaynaklık eden *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* adlı eserde, başkahramanın erginlenme sürecinden önce çıktığı ve yeni bir kimliğe bürünerek yolculuğunu tamamladığı maceraları üç bölüm halinde işlenmiştir. "Yola Çıkış" adını verdiği I. bölümde 1. *Maceraya Çağrı*, 2. *Çağrının Reddedilişi*, 3. *Doğüstü Yardım*, 4. *İlk Eşiğin Aşılması*, 5. *Balının Karnı*; "Erginlenme" adını verdiği II. bölümde 1. *Sınavlar Yolu*, 2. *Tanrıçayla Karşılaşma*, 3. *Baştan Çıkarıcı Olarak Kadın*, 4. *Tanrılaştırma* ve 5. *Nihai Ödül* alt başlıkları içerisinde ele alınır. Son bölüm olan "Dönüş"te ise 1. *Dönüşün Reddedilişi*, 2. *Büyülü Kaçış*, 3. *Dışarıdan Gelen Kurtuluş*, 4. *Dönüş Eşiğinin Aşılması*, 5. *İki Dünyanın Ustası*, 6. *Yaşama Özgürlüğü* vardır (Campbell, 2010: 63-273).

Campbell'in bu çalışmasını temellendirdiği monomit kuramı "kahramanın hayat döngüsünü" ifade etmekte ve bu döngü *ayrılma*, *erginlenme* ve *dönüş* olarak üç çekirdek birimden oluşmaktadır. Bu birimleri Campbell "*Bir kahraman olağan dünyadan çıkıp doğüstü tuhaflıklar bölgesine doğru ilerler: burada masalsı güçlerle karşılaşılır ve kesin bir zafer kazanılır: kahraman bu gizemli maceradan benzerleri*

¹ İsmail Abalı (2016), "Canış ve Bayış'ın Sonsuz Yolculuğu", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 5, S. 1, s. 203-213; Gülşah Durmuş (2015), "Campbell'in Monomit Kuramı Bağlamında Manas Destanı: Bir Kahramanın Sonsuz Yolculuğu", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 25, S. 2, s. 67-76; Cavit Güzel (2014), "Monomit Teorisi Bağlamında Bayan Toolay Destanı", *TÜBAR*, s. 191-206; Tuba Saltık Özkan (2009), "Kahramanın Yolculuğu Bağlamında Bamsı Beyrek ve Erginlenme Süreci", *Milli Folklor*, Yıl 21, S. 81, s. 27-33; Tepeköylü, İlke (2016), "Âşık Garip Hikâyesinin Joseph Campbell'in Monomitos Aşamalarıyla İncelenmesi", *JASSS*, s. 419-428.

üzerinde üstünlük sağlayan bir güçle geri döner.” şeklinde özetler (Campbell, 2010: 42).

Kurama göre kahramanın macerası yola çıktıktan sonra başlamaktadır. Türk ve dünya anlatılarında ise bu maceranın başlangıcı kahramanın olağanüstü doğumudur. Özkan, “Kahramanın Yolculuğu Bağlamında Bamsı Beyrek ve Erginlenme Süreci” adlı makalesinde kahramanın doğumu ve ad almasına dair pek çok stereotip bulunduğundan söz eder (Özkan, 2009: 27). Boston’un olağanüstü doğumu ve kendisine Hızır tarafından ad verilmesinin maceraya başlamadan önceki sahfa olduğu için “Yola Hazırlık” başlığı altında değerlendirilebileceğini düşünmekteyiz. Ancak çalışmamızda Campbell’in kuramı doğrultusunda inceleme yapılacağı için sadece üç temel aşama dikkate alınacak, kahramanın doğumu ve ad alması motifi üzerinde detaylıca durulmayacaktır.

Boston destanında Buuba Han yaşlanmasına rağmen tahtının varisi olabilecek bir evlada sahip olamamış ve bu duruma eşi Kanişa ile çok üzülmemektedir. Derdine derman aramak için bir gün halkını yanına toplar ve derdinin çaresiz olduğunu söyleyerek çocuk sahibi olabilmek için kendilerine Hüda’dan derman dilemelerini, dua etmelerini ister. Edilen dualar kabul olur ve Kanişa hamile kalır. Zorlu bir hamilelik süreci geçirir, çeşitli hayvanların etine aş erer. Ancak Han ne getirirse getirsin eşinin aş ermesi geçmez. Sonunda kaplan yüreğine aş erdiği anlaşılır ve yürek yedirildikten sonra Kanişa’nın sıkıntısı biter. Dokuz ay on gün, dokuz saat dolduğunda Boston ve ikizi Karaçaç dünyaya gelir. Destan kahramanın doğumunda Kanişa’nın yırtıcı hayvan yüreğine aş ermesi ve Umay Ana’nın doğuma yardımcı olması önemli olağanüstülük motifleridir (Yıldız, 2009: 24-33).

Kahramanın olağanüstü doğumunun ardından ad alması da önemli bir aşamadır (Özkan, 2009: 28). Ad almak için kahramanın ilk avını gerçekleştirmesi, erginlenmesi, kendisi veya halkı için önemli bir başarı göstermesi gerekir. Sonrasında kahramana babası, bilge kişi/kişiler veya hızır tarafından güçlü anlamı olan bir ad verilir. Bu ad, kahramanın yaşamı boyunca kendisine eşlik edecek, onu temsil edecek kimliği niteliğindedir. Destanda ise kahramanın ad alması için herhangi bir zafer kazanmasına rastlanılmıyor. Boston’un ve kızkardeşi Karaçaç’ın adını Hızır koyar (Yıldız, 2009: 38-39).

I. Yola Çıkış

Maceraya Çağrı: Joseph Campbell'e göre maceraya çağrı "benliğin uyanması" olarak yorumlanır. Bu çağrının büyük veya küçüklüğüne bakılmaksızın hangi aşamada ve yaşam sahnesinde olursa olsun daima kahraman için bir dönüşümün noktasıdır ve neticesinde kahraman için artık bir eşiği aşma vakti gelmiştir. Çağrının yapıldığı ortam karanlık orman, büyük bir ağaç veya çağıldayan bir kaynaktır. Çağrıya cevap veren kahramanın çıktığı maceralı yolda bir *müjdecî* veya *haberci* bulunur. Campbell bu vasfın genellikle korkutucu, tiksindirici ve çevre tarafından kötü olarak kabul görmüş birisine yüklendiği görüşündedir. Dolayısıyla kahraman onu takip ederek karanlığın içerisinde gizlenmiş olan ışığa ulaşabilir (Campbell, 2010: 65-68). Destanda Boston'un maceralı yolculuğu, Cezbilek'in daveti üzerine başlamıştır. Kadamış Han'ın kızı Cezbilek, Boston'un namını duyunca etkilenir ve onunla evlenme niyetini bildirmek için ak kuğunun sağ bacağına altın bir yüzük, kanadının altına işlenmiş deriden dikilmiş ve ipekle tutturulmuş dört köşeli bir muska, içerisinde de mektup bağlayıp göndererek kahramana *ilk çağrıyı* yapar. Haberci de *ak kuğudur*. Destanın ilerleyen bölümlerinde ilk çağrıyı Cezbilek'e Boston'un hilekâr ikiz kız kardeşi Karaçaç'ın yaptırdığı anlaşılır (Yıldız, 2009: 43-44; 185-186). Bu durum Campbell'in çağrıyı yapan kişiye yönelik kötü, tiksindirici kişilik tanımlamasıyla da birebir örtüşmektedir. Bu nedenle destanda Campbell'in kuramına ek olarak *çağrıyı yaptıran* figürü de yer almaktadır. Çağrının geldiği mekan *göl kenarı*, kahramanın yolculuğa çıkıp varacağı mekan ise uzak bir ülkedir. Söz konusu uzaklık, kahramanın kendi içine doğru çıkacağı içsel yolculuğunda bilinmezliklerin ve zorlukların beklediğine işaret etmektedir.

Çağrının Reddilişi: Çağrının reddilişi kahramanın macerasını olumsuzla çeviren bir durumdur ve masallarda, mitlerde sıkça karşımıza çıkar (Campbell, 2010: 73). Çağrıya karşılık vermek, kahramanın benlik uyanmasını gerçekleştirebilmesi için kabul etmesi gereken bir davettir. Çağrıyı reddetmek ise erginlenmeyi, yeni dönüşüm için hazırlanmayı geciktirmekten başka bir şey değildir.² Boston, Cezbilek'in çağrısını geri çevirmez ancak babasından izin aldığı takdirde yola çıkacağını dile getirir: "*Git dersiniz giderim,/ Şimdi yola çıkarım,/ Öyle kızı bulurum,/ Önümden çıkan düşman olursa,/ Onu tersine döndürürüm.*" (Yıldız, 45-

² İsmail Abalı "Canış ve Bayış'ın Sonsuz Yolculuğu" adlı makalesinde bu konuda kahramanın ulak bir direnme gösterdiğini dile getirmektedir. Bk. Abalı, 2016: 208.

46). Söz konusu durum çağrışı reddi değil ancak *çağrışı erteleyiş* veya *şartlı yola çıkış* olarak nitelendirilebilir.

Doğaüstü Yardım: Çağrışı reddeden kahramanın yolculuğunda macerasını tamamlayabilmesi için olağanüstü güçler tarafından kendisine yardım edilir. Bu güçler genellikle yaşlı bir kadın veya erkektir (Campbell, 2010: 83-84). Boston'un zor durumda kaldığı pek çok aşamada doğaüstü güçler ve canlılar tarafından kendisine yardım edildiği görülmektedir. Bu yardım ilk olarak yolculuğunun başında, Boston'un sınırın kızıl tilkisi ile karşılaştığında atı *Karaboz*'dan gelir. Dolayısıyla Campbell'in erkek veya kadın olağanüstü yardımcısı destanda olağanüstü at ile rol değiştirmiş ve atın bu rolü destan boyunca devam etmiştir. *Karaboz* ilk olarak Boston'un sınırın kızıl tilkisini yenmesine tavsiyeleriyle yardımcı olmuştur (Yıldız, 2009: 75-81).

Destanın ilerleyen bölümlerinde de doğaüstü yardım aşamasını görmekteyiz. Boston, yedi başlı celmoguzun peşinden yer altına indiğinde karşısına çıkan "yer dinleyen", "uzağı gören" ve "gölü avurduna dolduran" mamıtlara rastlar. Onlardan duyduklarını, gördüklerini ve bildiklerini öğrenip yardım anında kullanabilmesi için bıyıklarından kopardıkları iki teli alır. Ardından Alp Kara Kuş ile de dost olup zor durumda kaldığında çağırması için yardım tüyü kazanır (Yıldız, 2009: 254-282). Doğaüstü yardımcılarının kahramana verdiği bu hediyeler, Boston'un güçlenmesinde ve güven duygusunu kazanmasında önemli unsurlardır.

İlk Eşiğin Aşılması: Kahraman kendisine yardımcı olan güçler veya kişiler aracılığıyla aşırı güç bölgesindeki eşik muhafızına gelene kadar macerasında ilerler. Eşik muhafızlarının ardında bilinmeyen ve karanlık bir dünya, türlü tehlikeler vardır (Campbell, 2010: 94). Destanda ilk eşik muhafızı *sınırın kızıl tilkisidir*. Boston, atının desteğiyle tilkiyi yenerek *Cezbilek*'in yurdunu öğrenir (Yıldız, 2009: 71-83). Kahramanın asıl yolculuğu bu eşiği aşıttan sonra başlamakta ve kendisini zorlu bir mücadele beklemektedir.

Balinanın Karnı: Büyülü eşiğin aşılması yeniden doğum alanına geçme fikrini taşır ve bu aşama dünyanın her yerinde rahim imgesi kabul edilen *balinanın karnı* ile sembolize edilir. Kahraman eşiğin gücünü ele geçirmek veya onunla uzlaşmak yerine bilinmezliklerde kaybolur ve uzun bir süre ölmüş gibi görünür (Campbell, 2010: 107). Boston, sınırın kızıl tilkisinden sırrı öğrendikten sonra yolunda ilerlerken bomboş ve ıssız bir bozkıra gelir. Burada yiğitlere rastlayıp onlardan ganimet amaçlı

kerametli bir bıçak alır ve tekrar yola devam eder (Yıldız, 2009: 83-88). Destanda Campbell'in kuramında belirttiği kahramanın gizlendiği, bir tür ölüm hâliinden yeniden doğuşu gerçekleştireceği *balinanın karnı* aşamasına benzer bir durum söz konusu değildir. Ancak ıssız bozkır, kahramanın gücüne güç katacak kerametli bıçağı aldığı yer olduğundan dolayı bir tür *yenilenme alanı* olarak düşünülebilir. Kahraman artık erginlenme yolunda karşılaşacağı sınavlar için hazır bir hâle gelmiştir.

II. Erginlenme

Sınavlar Yolu: Kahraman maceralı yolculuğunda ilk eşiği aştıktan sonra sınavlardan geçmek üzere yoluna devam eder ve bir dizi hareketli, belirsiz düş dünyasında ilerler. Bu dünyaya girmeden önce kahraman kendisine yol gösteren doğaüstü güçlerden yardım alır veya insanüstü yolculuğu esnasında kendisine destek olan iyi kalpli bir güç bulunduğunu fark eder (Campbell, 2010: 113). Boston ilk eşiği aştıktan sonra birbiri ardınca çok sayıda sınavdan geçer. İlk sınavı *Alp Kara Kuş*'tur. Kahraman, Cezbilek'in babası Kadamış Han'ın sınıra nöbetçi olarak koyduğu Alp Kara Kuş'u uyuduğu sırada sarı ödüne ok atmak suretiyle yener. Bunun üzerine yanına gelen atının "*Ulu düşmanı sen yendin,/ Bundan sonra düşman yok,/ Yol kesen yok,/ Seninle kapışacak pehlivan yok./ Sen yolunu açtın*" (Yıldız, 2009: 88-93) şeklinde seslenmesi, kahramanın ilk ve zorlu sınavı aştığını açıkça ifade eder.

Destanın ilerleyen bölümlerinde Boston'un Cezbilek'e ulaşmak için ilerlerken zehirli yoldan geçmesi, yağmacı düşmanı yenmesi; yurdunu kurtarmak için devam ettiği yolculuğunda Aykan ve Künkan Han'ın kızları ile evlendirilmek için türlü testlere tabi tutulması, yedi başlı cadıya rastlayıp onun peşinden giderken yer altına düşmesi, Ak Dev ve Çoyun Alp ile dövüşmesi, ab-ı hayata ulaşmak için dönülmez denilen yollara gitmesi vb. (Yıldız, 2009: 102-314) kahramanın sınavlar yolunun oldukça uzun olduğunu göstermektedir.

Tanrıçayla Karşılaşma: Kahramanın erginlenme yolundaki bu önemli aşaması genellikle tüm engeller aşılp doğaüstü varlıklarla mücadele edildikten sonra gelen ve başarılı kahramanın evliliği ile sonuçlanan macerasıdır (Campbell, 2010: 125). Poligami şeklinde evliliğin görüldüğü destanda kahraman türlü zorlukları geçerek ilk olarak Cezbilek'e ulaşır. Önce genç kızın, ardından da Kadamış Han'ın rızasını alarak kırk gün kırk gece eğlenceler ve ziyafetlerle kutlanan büyük bir toyla sevdiğine kavuşur (Yıldız, 2009: 111-140). Cezbilek ile evlendikten sonra ata yurdunun Kalmuk-Hıtay işgaline uğradığını öğrenen Boston, eşine geri

döneceğine söz vererek yola koyulur. Yolculuğu esnasında Aykan ve Künkan Han'ın yurtlarından geçerek benzer sınama metotlarıyla hanların kızları Altınay, Kümüşay ve son olarak devin üvey kızı Kunduzay ile evlenir (Yıldız, 2009: 198-222). Boston bu aşamada hayatını birleştirdiği dört asil kız ile farklı mekan ve zamanlarda karşılaşmıştır. Campbell'in kuramında kahramanın evliliği, bütün engeller aşıldıktan sonra en son gelen macera olarak verilir. Ancak destanda Boston'un evliliği, maceranın son aşamasını oluşturmamaktadır. Nitekim kahramanın aşması gereken sınavlar sona ermediğinden dolayı evlendikten sonra eşlerini ata yurdunda bırakıp yoluna devam eder.

Baştan Çıkarıcı Olarak Kadın: Campbell "*Dünyanın kraliçe tanrıçasıyla mistik evlilik kahramanın tam bir yaşam ustalığını temsil eder; çünkü kadın yaşamdır, kahraman onun bileni ve efendisidir.*" der (Campbell, 2010: 138). Boston'un eşleri Cezbilek, Altınay, Kümüşay ve Kunduzay baştan çıkarıcı kadın figürüne uygun değildir. Çalışmamızın ilk bölümünde de belirtildiği gibi kahramanın maceralı yolculuğu Cezbilek'ten gelen davet üzerine başlamıştır. Fakat Cezbilek'e Boston'u anlatan, onunla evlenmeye ikna eden ve bu nedenle de kahramanı *baştan çıkarıcı kadın*, Boston'un ikiz kız kardeşi *Karaçaç*'tır. Destanda aldatıcı kimliğiyle karşımıza çıkan *Karaçaç*'ın asıl amacı kardeşini memleketten uzaklaştırıp batıdan yabancı bir erkekle evlilik yapabilmektir (Yıldız, 2009: 42-46; 185-186). Cezbilek de kahramandan gerçeği gizleyip kendi menfaatini düşünerek *Karaçaç*'ın tavsiyelerini yerine getirmekle *hilekar kadına bilmeden aracı olan kadın* figürüne bürünmüştür.

Destanın ilerleyen bölümlerinde Boston zorlu engelleri aşip dağılan yurdunu ve anne-babasını kurtarmak için öz yurduna döndüğünde bu durumdan rahatsız olan *Karaçaç* tekrar hileye başvurur. Kendisinin *Ayşakan* tarafından evlenmeye zorlandığını, yerini yurdunu dağıtıp halkının telef olmasından dolayı her geçen gün göz yaşı döktüğünü ve bu yüzden çaresiz verem hastalığına yakalandığını söyler. Çaresinin ise çok uzak diyarlarda bulunan ab-ı hayat olduğunu dile getirip Boston'dan tekrar yardım ister. Böylece kahraman ikinci kez kardeşi tarafından kandırılarak yeni bir maceranın içine sürüklenir (Yıldız, 2009: 237-238).

Babanın Gönlünü Alma: Campbell'e göre kahraman, babanın ego-yıkıcı ürkütücü deneyimlerinden yardımcı dişi figürü ile korunmaktadır (Campbell, 2010: 149). Kahramanın babası *Buuba Han*, Campbell'in kuramında tanımladığı kötü baba tiplemesine uymamaktadır. Halkını huzur ve refah içinde yaşatan *Han*, oğlu *Cezbilek*'e gittikten sonra gücünü, yurdunu, topraklarını kaybetmiş ve yedi yıl boyunca gözleri

yolda Boston'un döneceği günü beklemiştir. Boston'un gerçekleri anladıktan sonra kızkardeşi Karaçaç'ı ve kızkardeşinin eşi Aışakan'ı cezalandırıp statüsünü kaybeden babasına hanlığını iade edip tekrar kendi yurduna döndürmesi bir çeşit babanın gönlünü almadır (Yıldız, 2009: 339; 355-362).

Tanrılaşıma: Kahramanın tanrılaşmasında büyük bir sınavdan geçmesi gerekmektedir. Batı destanlarındaki gibi kahramanın tanrılaşması Boston destanında söz konusu değildir; bunu *kahramanın gücünün doruk noktasına ulaşması* olarak değerlendirmek mümkündür. Boston'un geçirdiği en büyük sınav, kız kardeşine şifa bulmak için ab-ı hayat ararken karşısına çıkan doğaüstü varlıklarla mücadelesi ve Çoyun Alp'in canını alma, esareti altındaki devleri ve diğer halkları kurtarma çabasıdır. Uzun yıllar atı Karaboz ile birlikte Çoyun Alp adlı deve kul olan kahraman, zalim devin canına demir evde, demir sandıklar içerisinde gizlediği kuşların başını kopararak ulaşır. Yedinci kuşu da Kunduzay'ın öldürmesiyle devden kurtulur. Ancak Çoyun Alp ölürken ağır bedeniyle kahramanın üzerine yıkılır. Bunun üzerine Boston bir süre hastalanıp kendisinden geçerek hareketsizce yatar. İyileşip kendisine geldikten sonra yeniden yer üstüne çıkarak yolculuğuna devam eder (Yıldız, 2009: 288-314). Bu hastalık evresi, şaman adayının kutsiyet kazanırken geçirdiği buhranlarla bir süre kendinden geçmesine³ veya rüyasında pirlere elinden aşk badesi içen ve aşıklık yetisi kazanan kişinin uyanırken yaşadığı sıkıntılara benzetilebilir. Şaman, aşık ve kahraman atlatması gereken bu hastalıklı evreyi geçtikten sonra bambaşka bir kimlikle uyanır. Destanda Boston iyileştikten sonra yoluna devam ederken artık karşısına bu derecede sinayıcı ve zorlayıcı bir güç çıkmamıştır.

Nihai Ödül: Kahraman bu aşamada bir sınavdan geçer ancak bir engelleme ile karşılaşmaz (Campbell, 2010: 198). Boston, Çoyun Alp'ı öldürdükten sonra yer üstüne çıkarak ab-ı hayata, diğer bir ifadeyle *nihai ödüle* ulaşır. Kahraman, kızkardeşinin hilesiyle ulaşılması imkansız olan pınara varıp kutsal suyu koruyan zımırık kuşunu yener ve Karaboz ile birlikte bu suda iyice yıkanır. İnanışa göre ab-ı hayata ulaşanlar ve ondan içenler hayatları boyunca hastalanmaz, bin yaşına kadar ihtiyarlamazlar. Boston suya iyice kandıktan sonra kardeşi için de bir tulum doldurarak

³ Tuba Özkan "Bey Böyrek Anlatılarının Kahramanın Yolculuğu Açısından İncelenmesi" adlı yüksek lisans tez çalışmasında Beyrek'in esir düşüp zindanda geçirdiği dönem yeniden doğuş alanı olarak verilir ve bu aşama da Şaman adayının esrime sırasındaki değişimine benzetilir. Bk. Özkan, 2006: 57.

geri dönüş yoluna çıkar (Yıldız, 2009: 322-337). Kahraman artık yenilenmiş ve dönüşe hazır hâle gelmiştir.

III. Dönüş

Dönüşün Reddedilişi: Kahramanın macerası tamamlandığında maceracının yaşamını değiştiren, onu yenileyen gezisinden dönme vakti gelir. Monomitin ölçütü olan bu tam dönüşümle kahramanın edindiği bilgelik tılsımlarını, Altın Post'u veya uyuyan prensesi gerçek dünyaya geri getirmesi gerekmektedir (Campbell, 2010: 222). Destanda dönüşün reddi olarak kabul edilebilecek bir durum söz konusu değildir. Ancak Boston geri dönüş için acele ederken Karaboz'un ısrarı üzerine bir ardıc ağacı altında mola verir. Bu esnada bir kuzgunun gelerek hayat suyunun büyük bir kısmını kendi üzerine ve ağaca dökmesi nedeniyle kahraman çok üzülür, yola devam etmek yerine suyun kaynağına tekrar geri dönmek ister (Yıldız, 2009: 334-336). Bu aşama kahramanın gerçek dünyasına dönüşü henüz tamamlamak istemediğine, süreci ertlemesine örnek teşkil eder. Kahraman, görevini tam yerine getirememenin verdiği suçluluk ve pişmanlık duygusu ile kısa süreli bir kaçınma hâli yaşar. Söz konusu bölüm, dönüşün reddelişi olarak kabul edilemez ancak *dönüşün ertelenişi* şeklinde nitelendirilebilir.

Büyülü Kaçış: Zafere ulaşan kahramanın tanrı veya tanrıçaların kutsamasını elde ederek ve toplumunu yeniden yapılandırmak için bir iksir ile gerçek dünyasına dönmesi istenir. Kahraman ganimetini muhafızın engellemelerine rağmen elde ettiyse veya tanrılar, şeytanlar tarafından bu gidiş uygun görülmediyse büyülü bir kaçış macerası başlar. Söz konusu aşama, büyülü engelleme ve kurtulma mücadeleleri ile karmaşık bir hâle gelebilir (Campbell, 2010: 225). Destanda büyülü kaçış aşaması yer almamaktadır. Boston ab-ı hayata ulaştıktan sonra herhangi bir engelleme ile karşılaşmadan yoluna devam eder.

Dışarıdan Gelen Kurtuluş: Kahramanın macerasında dışarıdan gelen yardım ile ait olduğu dünyaya geri getirilmesi gerekebilir (Campbell, 2010: 235). Kahramanın atı Karaboz, tulumda kalan ab-ı hayatın Karaçaç'a yeteceğini ve Boston'un ailesine kavuşması için yarım günlük yol mesafesinin kaldığını söyleyerek onu dönüşe ikna eder: "*Ab-ı hayat ile arası,/ On beş günlük yol imiş,/ Oraya sonra gidelim,/ Anan ile babanı,/ Arayıp bulalım./ Yaklaştı mesafe,/ Alp Boston'um atına bin,/ Yarım günlük yol kaldı,/ Oraya ulaşalım.*" (Yıldız, 2009: 336-337). Bu aşamada Karaboz, kahramanı içerisine sıkışıp kaldığı dünyadan gerçek

dünyaya çağıran kurtarıcısı konumundadır ve onu tehlikeli bir yolculuktan alıkoymuştur.

Dönüş Eşiğinin Aşılması: Campbell'e göre Tanrısal ve insani dünya, yaşam ve ölüm, gece ve gündüz birbirinden farklı olarak tasvir edilir. Kahraman kendi dünyasından karanlığa doğru yola çıkıp orada macerasını tamamlar. Kimi zaman da hapsedilir, tehlikeli durumlarla mücadele eder ve sonrasında eşiği aşarak bu bölgeden dönüşünü tamamlar (Campbell, 2010: 245). Boston, atının yardımıyla dönüş eşiğini aşarak ailesinin zulüm altında yaşadığı Aşşakan'ın yurduna gelir. Babası Buuba Han ve annesi Kanışa'ya rastlar. Ancak anne ve babası onu tanıyamaz. Boston'un kendisini tanıtmaması üzerine gerçeği anlarlar. Ailesine kavuşan kahraman ardından halkına da kavuşur. Karaça Dulay halkının "*Kurbanın olayım Boston diye,/ Gücün, gayretin artmış diye,/ Sonunda seni gördük diye,/ Sana itibar ettik diye,/ Yaşlı, çocuk, genç demeden,/ Kadın, çocuk, kız demeden,/ Gözyaşlarını döktüler*" (Yıldız, 2009: 337-346) mısraları kahramanın artık eskisi gibi olmadığını, dönüşünde güçlenip değişim geçirdiğini açıkça ifade eder.

İki Dünyanın Ustası: Boston, Aşşakan'ın yurduna gelir gelmez ailesine ve halkına yapılan zulümleri öğrenir. Kardeşine inandığı için dönülmez yollara gitmeyi göze alan kahraman kandırıldığını anlar. Artık doğruyu ve yanlış, suçluyu ve masumu ayırt edebilen bir kimliktedir. Gücüne güç kattığı ve yeniden dirildiği bu yolculuğunun sonunda ailesine ve halkına yapılan eziyetlerin hesabını sorup Aşşakan ve Karaçaç'ı öldürür. Halkını yeniden toplayarak Buuba Han ile birlikte kendi yurtlarına göç eder (Yıldız, 2009: 346-373).

Yaşama Özgürlüğü: Kahraman çıktığı bu yolculuktan aydınlanmış, kendisini ve çevresini yeniden keşfetmiş olarak döner. Ailesinin ve halkının düzenini yeniden kurmayı başaran Boston, kendi yuvasını da bir araya getirmeyi son vazife olarak görür. Yurduna döndükten sonra yolculuğu esnasında evlendiği ve emanet bıraktığı dört eşini hatırlar. Babasının rızasını alarak çıktığı bu hissî yolculukta Altınay, Kümüşay, Kunduzay'a kavuşur. Ata yurdunda büyük bir toy düzenlenir ve ardından kendisini arayıp bulan oğlu Börübay Sultan ile ilk eşi, yolculuğa çıkmasında etken rol oynayan sevdiği Cezbilek'e dönmek üzere doğuya yönelir. "*Böylece Alp Boston dört hanlığın ortasında, bir ayağı doğuda, bir ayağı batıda, dolaşarak yaşamış.*" mısralarında ifade edildiği gibi büyük bir aileye sahip olur ve çocuklarıyla birlikte huzur içerisinde yaşar (Yıldız, 2009: 373-513). Kahraman özgürlüğüne kavuşmuş, içsel ve dışsal dünyasına yönelik yaptığı yolculuğu da başarıyla tamamlanmıştır.

Sonuç:

Joseph Campbell'in monomit kuramı temelinde oluşturduğu kahramanın sonsuz yolculuğunda *yola çıkış*, *erginlenme* ve *dönüş* aşamaları, Boston destanı üzerinde detaylı bir şekilde incelenmiştir. Batı'da çok sayıda mit, masal ve efsane örnekleriyle desteklenen bu kuramın, Türk dünyası destan metinlerinden seçtiğimiz Boston örneğine uygunluğu değerlendirilmiştir.

Destan üzerinde yapılan incelemeye göre bir Han'ın oğlu olarak olağanüstü özelliklerle dünyaya gelen Boston, *yola çıkış* için *ilk çağrı* yapılan kadar sıradan ve durağan bir hayat yaşamaktadır. Kahraman kendisini hayata hazırlayacak ve olgunlaştıracak ilk olumsuzluğu ikiz kardeşi Karaçaç'tan görmüş ve çağrıyı kabul ederek dönüşüm yolculuğuna çıkmıştır. *İlk eşik* olan sınırın kızıl tilkisini aşip Cezbilek'in yerini öğrendikten sonra hiçbir zaman simgesel ölüm haline girip yeniden doğacağı *balinanın karnına* çekilmemiştir. Peşi sıra gelen engellemelerin bulunduğu sınavlar yolunu atının ve doğaüstü güçlerin yardımıyla aşmıştır. Her sınavda yeni bir yönünü keşfeden Boston, güçlenerek ve kendisini iyice tanıyarak yoluna devam etmiştir. Bu yolda nihai ödüle ulaşmış, dört evlilik yaparak erginlenme aşamasını tamamlamıştır. Dönüş yolunda çağrıyı reddetmeden gerçek dünyaya ulaşmayı hedeflemiş ve vazifelerini tamamlayarak çevresinde olup biteni doğru algılayan bir kimlikte iki dünyanın ustası olmuş, yaşama özgürlüğüne kavuşmuştur.

Boston'un yolculuğunda görülen aşamaları şu şekilde verebiliriz: I. *Yola Çıkış Maceraya Çağrı, Çağrının Reddi yerine "Çağrının Ertelenişi", Doğaüstü Yardım, İlk Eşiğin Aşılması*, II. *Erginlenme Sınavlar Yolu, Tanrıçayla Karşılaşma, Baştan Çıkarıcı Olarak Kadın, Babanın Gönlünü Alma, Tanrılaşma, Nihai Ödül*; III. *Dönüş Dönüşün Reddi yerine "Dönüşün Ertelenişi", Dışarıdan Gelen Kurtuluş, Dönüş Eşiğinin Aşılması, İki Dünyanın Ustası, Yaşama Özgürlüğü* olmak üzere üç temel aşama içerisinde on beş safhadan meydana gelmektedir. Bu aşamalar altında Campbell'in kuramıyla farklılık gösteren safhalar da mevcuttur. Örneğin; *yola çıkış* aşamasında *maceraya çağrı* safhasında *çağrıyı yapanın* yanı sıra *çağrıyı yaptıran* figürü de bulunmaktadır. *Çağrının reddi*, destanda *çağrının ertelenişi* şeklinde görülmektedir. *Doğaüstü yardımcı* erkek veya kadın yerine Boston'da *at* ile rol değiştirmiştir. Kapalı bir mekân olarak kabul gören ve yeniden doğuş alanı sayılan balinanın karnına benzer bir mekân destanda bulunmamaktadır. Ancak kahramanın yolculuğu esnasında güç kazandığı ıssız bir bozkırdan geçmesi *yenilenme alanı* olarak dikkat çeker. Erginlenme aşamasında

baştan çıkarıcı kadının yanı sıra hilekar kadına bilmeden aracı olan kadın figürü de göze çarpar. Dönüş aşamasında *dönüşün reddi* sahfası *dönüşün ertelenişi* şeklindedir.

Sonuç olarak; bu döngü içerisinde anlatılan Boston destanı, Campbell'in kuramıyla büyük ölçüde uyuşmakta ve tespitlerimiz, kahramanın yolculuğunun "tek bir model" üzerine dayandırılabilceği görüşüne bir katkı sağlamaktadır. Ancak söz konusu kuramı desteklemek veya farklılıkları ortaya koymak, Türk Dünyasında kahramanın yolculuğu modelini belirlemek adına daha çok sayıda çalışmaya ihtiyaç duyulduğu aşikardır.

KAYNAKLAR

- Abalı, İsmail (2016). "Camış ve Bayış'ın Sonsuz Yolculuğu". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 5, S 1, s. 203-213.
- Campbell, Joseph (2010). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. 2. baskı, İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul (2001). "Destanlar". *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi Cilt 1*, AKMB Yayınları.
- Durmuş, Gülşah (2015). "Campbell'in Monomit Kuramı Bağlamında Manas Destanı: Bir Kahramanın Sonsuz Yolculuğu". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 2, 67-76.
- Elçin, Şükrü (2000). *Halk Edebiyatına Giriş*. 6. baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güzel, Cavit (2014). "Monomit Teorisi Bağlamında Bayan Toolay Destanı". *TÜBAR-XXXVI*, 191-206.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I* (1991). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özkan, Tuba Saltık (2009). "Kahramanın Yolculuğu Bağlamında Bamsı Beyrek ve Erginlenme Süreci". *Milli Folklor*, Yıl: 21, Sayı: 81, 27-33.
- Özkan, Tuba (2006). *Bey Böyrek Anlatılarının Kahramanın Yolculuğu Açısından İncelenmesi*. Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tepeköylü, İlke (2016). "Âşık Garip Hikâyesinin Joseph Campbell'in Monomitos Aşamalarıyla İncelenmesi". *JASSS*, 419-428.

Yıldız, Naciye (2009). *Kırgız Destanları 7 Boston*. (Haz. Abdıldacan Akmataliyev-Aynura Kadırmambetova), Ankara: TDK Yayınları.